

СПІЛЬНІ РИСИ МІЖ ДОКТРИНОЮ «ESSENTIAL FACILITIES» ТА РЕГУЛЮВАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: АНАЛІЗ МОНОПОЛІЇ ТА ДОСТУПУ ДО КРИТИЧНИХ РЕСУРСІВ

COMMONALITIES BETWEEN “ESSENTIAL FACILITIES” DOCTRINE & ARTIFICIAL INTELLIGENCE REGULATION: ANALYSIS OF MONOPOLY AND ACCESS TO CRITICAL RESOURCES

Ірина Штулер¹, Андрій Садюк²

Національна академія управління

(вул. Ушинського, 15, м. Київ, Україна, 03151)

Iryna Shtuler, Andriy Sadyuk

National Academy of Management

(15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)

Отримано: 13.08.2024. Затверджено: 04.10.2024

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується взаємозв'язок між двома важливими концепціями в сучасній науці. Стаття акцентує увагу на актуальності проблеми монополізації в умовах цифровізації, зокрема у зв'язку з прийняттям у Європейському Союзі Закону про штучний інтелект, де доступ до критичних ресурсів, таких як технології та дані, може бути вирішальним фактором для конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на різних сучасних ринках. Дослідження у цій статті має на меті виявити спільні риси між доктриною *essential facilities* та підходами до регулювання штучного

¹ доктор економічних наук, професор; orcid 0000-0002-0852-8526; e-mail: shkirka2002@ukr.net

² кандидат економічних наук; orcid 0009-0000-3012-4256; e-mail: lawresearch@trashmail.fr

інтелекту на підставі новацій закону ЄС про штучний інтелект. Також у статті аналізується, як концепції *essential facilities* та регулювання штучного інтелекту можуть поєднуватися між собою, які в них можуть бути спільні риси, для забезпечення справедливості доступу до ресурсів та запобігання монополізації на ринках надання послуг з використанням цифрових ресурсів. Результати цієї статті можуть стати основою для розробки практичних рекомендацій щодо ефективного регулювання цифрових ринків в умовах цифрової економіки.

Ключові слова: конкуренційне право; антимонопольне законодавство; регулювання конкуренції; захист конкуренції; регулювання штучного інтелекту.

ABSTRACT

This article examines the interrelationship between two significant concepts in contemporary science. The study emphasizes the relevance of monopolization issues in the context of digitalization, particularly in light of the European Union's adoption of the Artificial Intelligence Act, where access to critical resources such as technologies and data may be a decisive factor for the competitiveness of economic entities operating in various modern markets. The research aims to identify commonalities between the essential facilities doctrine and approaches to artificial intelligence regulation based on innovations in the EU's Artificial Intelligence Act. Additionally, the article analyses how the concepts of essential facilities and artificial intelligence regulation can be integrated, exploring their potential shared characteristics, to ensure equitable access to resources and prevent monopolization in markets providing services utilizing digital resources. The findings of this study may serve as a foundation for developing practical recommendations for effective regulation of digital markets in the digital economy.

Key words: competition law; antitrust law; competition regulation; competition protection; artificial intelligence regulation.

I. ВСТУП

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в останні роки кардинально змінює економічний ландшафт, створюючи як нові можливості, так і нові виклики. Одним з ключових питань, що постає перед регуляторами, є запобігання монополізації ринків, пов'язаних з ШІ, та забезпечення справедливості доступу до критичних ресурсів, таких як дані та алгоритми. Це набуває особливої актуальності для України в контексті її прагнення до євроінтеграції та необхідності адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС.

Європейський Союз досяг значного прогресу у створенні всеохоплюючої нормативної бази для регулювання ШІ. Цей процес розпочався з публікації Білої книги Європейської Комісії «Штучний інтелект:

європейський підхід до досконалості та довіри» у 2020 році, який заклав основи для подальшого законодавства¹.

Ключовим принципом цього підходу є забезпечення справедливості, недискримінації та рівності у розробці та використанні ШІ-систем. Це передбачає гарантування рівного доступу до технологій ШІ та пов'язаних ресурсів, запобігання дискримінації та протидію монополізації ринків.

Для реалізації цих цілей ЄС розробив комплексну стратегію, яка поєднує нове спеціалізоване регулювання з адаптацією існуючих норм конкурентного права. Кульмінацією цих зусиль стало прийняття Закону ЄС про штучний інтелект (AI Act) у 2024 році. Цей історичний законодавчий акт встановлює перші у світі всеосяжні правила щодо розробки, впровадження та використання систем ШІ².

Закон про ШІ застосовує ризик-орієнтований підхід, встановлюючи різні рівні регулювання залежно від потенційних ризиків, які несуть різні ШІ-системи. Він забороняє певні практики ШІ, які вважаються неприйнятними, встановлює суворі вимоги для високо ризикових систем ШІ та запроваджує механізми для забезпечення прозорості та підзвітності³.

Прийняття цього закону демонструє лідерство ЄС у глобальному регулюванні ШІ та його прагнення створити середовище, де інновації у сфері ШІ розвиваються паралельно із захистом фундаментальних прав та суспільних інтересів.

Важливим елементом комплексного підходу може стати врахування концепції *essential facilities*, яка вже довела свою ефективність у регулюванні монополій в інших секторах економіки. Ця доктрина, що походить з антимонопольного права США та активно застосовується в практиці ЄС, передбачає, що власник об'єкта, який є необхід-

¹ European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

ним для ведення бізнесу на суміжному ринку, може бути зобов'язаний надавати до нього доступ на недискримінаційних умовах, якщо відмова в доступі суттєво обмежує конкуренцію. В цифровій економіці такими «необхідними об'єктами» можуть виступати великі масиви даних, ключові платформи, стандарти та протоколи, контрольовані технологічними гігантами.

Ряд аспектів щодо регулювання природних монополій досліджувалися такими науковцями, як: О. Бакалінська¹, Ф. Марті², Ж. Мутон Ж, Ф. Аріда³, А. Кастальдо, А. Нікіта⁴, А. де Отеклок А, Ж. Пілло⁵ та деякі інші. Проте більшість положень наукових праць мають фрагментарний характер, а дослідження проблеми комплексного регулювання ключових ринків та ресурсів з врахуванням доктринальних умов практично відсутні.

Застосування доктрини *essential facilities* до регулювання III вимагає глибокого аналізу спільних рис та відмінностей між цими двома концепціями. З одного боку, вони обидві спрямовані на запобігання зловживанням домінуючим становищем та забезпечення конкурентоспроможності ринків. З іншого боку, регулювання III має свою специфіку, пов'язану з технологічною складністю, швидкістю змін та глобальним характером ринків. Тому важливо розробити підходи, що враховують як напрацьований досвід антимонопольного регулювання, так і особливості нової технологічної реальності.

Дослідження спільних рис та відмінностей між доктриною *essential facilities* та регулюванням III, аналіз впливу монополій на доступ до критичних ресурсів, а також розробка рекомендацій для політиків та регуляторів — все це становить мету даної наукової статті. Її результати можуть стати внеском у формування ефективної нормативної

¹ Бакалінська О. (2021). Правове забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції. *Право України*. № 11. С. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-11-115>

² Marty F, Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>

³ Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>

⁴ Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>

⁵ Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). *Competition, contracts and electricity markets: a new perspective*. Edward Elgar, London.

бази для забезпечення справедливої конкуренції в епоху домінування технологій штучного інтелекту.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є дослідження спільних рис між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту, з акцентом на аналіз монополій та доступу до критичних ресурсів у контексті євроінтеграційних прагнень України. У зв'язку з активним розвитком технологій ШІ та їх впливом на ринкову конкуренцію, важливо врахувати передовий досвід Європейського Союзу в регулюванні цих процесів. Ми прагнемо визначити, які кроки можуть бути реалізовані для адаптації українського законодавства до європейських стандартів, зокрема в контексті забезпечення рівного доступу до ресурсів та запобігання монополізації.

Для досягнення зазначеної мети будуть використовуватися загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, системно-функціональний метод застосовується для аналізу впливу на ринок ШІ та доступ до критичних ресурсів, а також для оцінки ефективності існуючих регуляторних механізмів. Додатково, буде використано порівняльний метод для вивчення практик регулювання в ЄС, що дозволить виявити успішні підходи та адаптувати їх до українських реалій. Наукове дослідження також базується на діалектичному методі, що дозволяє розглянути динаміку розвитку ринку ШІ та його взаємодію з антимонопольним регулюванням.

Таким чином, стаття має на меті не лише теоретичний аналіз, але й практичні рекомендації для вдосконалення регуляторної політики в Україні в умовах швидкого розвитку технологій штучного інтелекту.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ключовим об'єктом (*essential facilities*) за визначенням Інге Граф з Тілбурзького інституту права, технологій і суспільства (TILT) є активом або інфраструктурою, до «якої третій стороні потрібен доступ, щоб запропонувати свій продукт або послугу на ринку»¹. За визна-

¹ Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>

ченням І. Граф, такий ключовий об'єкт є важливим, оскільки для його існування відсутні розумні альтернативи, а також неможливо здійснити його дублювання через юридичні, економічні або технічні перешкоди. В якості таких об'єктів можуть виступати різні активи: фізична інфраструктура (мости або порти), права інтелектуальної власності та масиви інформації. З точки зору порушення антимонопольного законодавства при відмові у доступі до таких *essential facilities* може виникати незаконна монополізація (розділ 2 Закону Шермана) або зловживання домінуючим становищем (стаття 102 Договору про заснування Європейського Союзу) з боку суб'єкта господарювання, який контролює ці об'єкти¹.

Зазначимо, що доктрина *essential facilities* має різні варіації при застосуванні²: доктрина основного обладнання, доктрина ключових потужностей, доктрина базових інфраструктурних об'єктів, доктрина Броннера (Bronner's) тощо.

Доктрина *essential facilities* — це юридична доктрина, яка описує особливий тип претензій щодо монополізації, що висуваються відповідно до законів про конкуренцію. Загалом, вона стосується типу антиконкурентної поведінки, коли фірма з ринковою владою використовує «вузьке місце» на ринку, щоб відмовити конкурентам у доступі на ринок. Вона тісно пов'язана з претензією щодо відмови від ведення справ.

Вперше ця доктрина була застосована Верховним Судом США у справі *Terminal Railroad Association v. United States* (1912)³, де група залізничних компаній, які контролювали всі мости та сортувальні станції в Сент-Луїсі, перешкоджали доступу конкуруючих компаній. Суд зобов'язав надати доступ на недискримінаційних умовах⁴.

У кінці 19 століття відомий фінансист Джей Гулд очолив коаліцію, яка мала на меті встановити контроль над залізничною інфраструктурою Сент-Луїса та його околиць. Група Гулда успішно отримала конт-

¹ Там само.

² Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.

³ JUSTIA U. S. Supreme Court (1912). *United States v. Terminal Railroad Ass'n*, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>

⁴ Там само.

роль над 14 залізничними лініями з 24, що проходили через Сент-Луїс та передмістя, а також над усіма терміналами, станціями, тунелями і дорогами, що дозволило їй диктувати умови перевезень через місто¹.

У відповідь на ці дії федеральний уряд США у 1905 році подав позов проти асоціації Гулда, звинувачуючи її у порушенні антимонопольного Закону Шермана. Зокрема, уряд стверджував, що дії групи Гулда суперечили положенням закону, які забороняють об'єднання з метою обмеження торгівлі та монополізації ринку².

Судовий процес завершився у 1912 році, результатом якого стало формування доктрини *essential facilities* (ключових об'єктів). Ця доктрина встановлює, що монополіст зобов'язаний надавати доступ до об'єктів, критично важливих для діяльності конкурентів, якщо це можливо³.

У сучасній американській практиці ця доктрина застосовується до широкого спектру об'єктів та послуг, включаючи фондові біржі, системи бронювання авіаквитків, залізничні мережі, трубопроводи, складські приміщення, спортивні стадіони та телекомунікаційну інфраструктуру. Це демонструє важливість забезпечення справедливого доступу до ключових ресурсів для підтримки конкуренції на ринку.

У справі *MCI Communications v. AT&T* (1983) Апеляційний суд 7-го округу США сформулював 4 ключові умови застосування доктрини *essential facilities*⁴:

- 1) монополістичний контроль над об'єктом;
- 2) неможливість дублювання об'єкта конкурентами;
- 3) відмова у доступі до об'єкта;
- 4) технічна можливість надання доступу.

¹ Там само.

² Там само.

³ Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>

⁴ Seelen C.M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>.

У праві ЄС аналогічні принципи були сформульовані у справах *Bronner* (1998)¹, *IMS Health* (2005)² та *Microsoft* (2007)³. Для застосування доктрини необхідно було довести⁴:

- 1) об'єкт є незамінним
- 2) відмова у доступі перешкоджає появі нового продукту
- 3) відмова виключає ефективну конкуренцію на суміжному ринку
- 4) відсутність об'єктивного виправдання відмови.

Ненадання доступу до ключових інфраструктурних елементів (базових об'єктів) може розглядатися як зловживання, коли це призводить до експлуатації слабшого учасника ринку сильнішим гравцем задля власної вигоди або до послаблення конкурентного тиску на домінуючу компанію чи її філії. Хоча така відмова може мати об'єктивні підстави, їх аргументація є складним завданням, оскільки вимагає ретельного аналізу інтересів і пріоритетів усіх зацікавлених сторін у процесі розгляду справи¹.

В свою чергу, у швидко змінюваному світі технологій штучний інтелект (ШІ) став справжнім проривом, відкриваючи як величезні можливості, так і значні виклики. Оскільки системи ШІ стають все більш досконалими та поширеними, необхідність у всеосяжному нормативно-правовому регулюванні стає нагальною. Саме тому, 13 березня 2024 року Європейський парламент проголосував за схвалення Закону про

¹ Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2-2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>

² EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>

³ EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>

⁴ Graef I. (2024). Essential facility. *Concurrences: Global Dictionary of Competition Law*. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>

¹ Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.

штучний інтелект (The Artificial Intelligence Act, AI Act)¹. Такий крок у регулюванні є першою новаторською спробою знайти баланс між поширенням технологій, що пов'язані із ШІ та вирішенням потенційних ризиків, які може нести ця нова сфера технологій. Показовим є той факт, що першість у питанні регулювання сфери ШІ належить саме на підставі закону Європейському Союзу, місця, куди Україна прямує на шляху євроінтеграції.

В основі закону ЄС про ШІ лежить підхід, заснований на ризиках, який класифікує системи ШІ на основі їхніх потенційних ризиків та призначає відповідні нормативні вимоги². В основі такого підходу лежить збалансування між впровадженням інновацій у різні сфери людського життя та вирішення потенційних ризиків, що стосуються дотримання основних прав і безпеки користувачів такими технологіями.

За Законом ЄС про ШІ заборонені певні додатки ШІ, які загрожують правам громадян, включаючи системи біометричної категоризації, засновані на збиранні конфіденційних даних і нецілеспрямоване копіювання зображень обличчя з мережі інтернет або записів камер відеоспостереження для створення баз даних розпізнавання обличчя. Крім того, заборонено розпізнавання емоцій на робочому місці та в школах, здійснення соціальної оцінки, інтелектуальна поліція (в тому випадку, коли вона здійснює профілювання особи чи оцінку її характеристик з використання ШІ). Додатково, забороняється використання систем ШІ, які можуть здійснювати маніпуляцію людською поведінкою³ за допомогою використання психологічних особливостей людини, які відносяться до слабких сторін особистості.

¹ European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

Законодавство ЄС про ШІ класифікує ШІ за 4 (чотирма) категоріями ризику¹:

- 1) програми ШІ із неприйнятним ризиком;
- 2) програми ШІ із високим ризиком;
- 3) програми ШІ із обмеженим ризиком;
- 4) програми ШІ із мінімальним (або відсутнім) ризиком.

Відповідно, чим до вищої категорії ризиків належить ШІ, тим більшим регуляційним впливам він підлягає. Зобов'язання щодо систем ШІ можуть включати: проведення оцінки ризику та системи пом'якшення покарань, реєстрацію діяльності для забезпечення відстеження результатів таких рішень, заходи щодо контролю та моніторингу з боку людини з метою мінімізації можливих ризиків та інше.

Законодавство ЄС про ШІ почне застосовуватися покроково, в залежності від категорій ризику ШІ. Для систем ШІ високого ризику, враховуючи їхню технологічну складність, регулювання вступає в силу лише через 36 місяців з моменту публікації відповідного закону. Проте, для деяких категорій ризику ШІ застосування законодавства почне значно раніше (шість місяців і так далі)².

Щодо прикладів штучного інтелекту можна навести наступні. Коли йде мова про ШІ високо ризику сюди можуть відноситися: системи ШІ, які можуть використовуватися в хірургії у формі різноманітних роботизованих систем, що здійснюють маніпуляції та операції; системи присвоєння кредитного рейтингу у фінансовій сфері, які приймають рішення щодо погодження або відмови у наданні кредитних ресурсів; дії з боку правоохоронних органів з використанням систем ШІ, що можуть втручатися та порушувати основоположні права людини (системи прийняття рішень у процесуальному праві, системи оцінки достовірності доказів та інші); системи ШІ, які здійснюють автоматизований розгляд візових заяв тощо.

Для систем категорії обмеженого ризику³ важливим є відкрита ідентифікація такої системи. Наприклад, при користуванні чат-ботами користувачі мають розуміти, що вони взаємодіють саме з програмою і враховувати цей факт, приймаючи рішення щодо сценарію

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

взаємодії з такою програмою. Крім того, якщо системи ШІ застосовуються в процесі вирішення питань, які становлять «суспільний інтерес»¹, то використання результатів саме для таких рішень має бути відповідним чином позначене. Тут має застосовуватися та ж сама аналогія, що і у випадку інформування споживачів щодо ГМО в тому, чи іншому продукті.

У випадку використання ШІ з мінімальним ризиком або без ризику (наприклад, користування технологіями фільтрації спам-повідомлень) жодних заходів регулювання при користуванні такими технологіями не відбувається². Такі системи вже зараз широко використовуються.

Насамкінець, порушення обмежень Закону ЄС про ШІ передбачає накладення штрафів у розмірі до 35 млн. євро або 7% від загального світового обороту компанії за попередній фінансовий рік³. Сфера компаній, що можуть стати об'єктами для застосування штрафних санкцій можуть виступати, як правило, великі цифрові платформи, оскільки саме такі компанії як Microsoft⁴, OpenAI⁵, Google⁶, Palantir⁷ випускають продукти з ШІ.

Таким чином, Закон ЄС про ШІ є першою спробою здійснити регулювання прогресуючих технологій штучного інтелекту. Запроваджуючи підхід, що заснований на ризиках, та встановлюючи систему регулювання, закон покликаний збалансувати процеси впровадження інноваційних технологічних рішень та продуктів, а також, одночасно з цим,

¹ Boot E.R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

⁴ Adetayo A.J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024), Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>

⁵ Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>

⁶ Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. *Google*. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>

⁷ Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>

здійснити кроки щодо унеможливлення виникнення потенційних ризиків, які будуть зачіпати порушення основних прав та безпеки користувачів такими технологіями. Подальший розвиток технологій ШІ потребує дотримання принципів відповідальності, що при впровадженні таких систем є вкрай важливим. Закон ЄС про ШІ виступає основою для формування довіри та забезпечення сталого розвитку систем ШІ. Системи ШІ мають розроблятися та використовуватися таким чином, щоб приносити користь суспільству при мінімізації потенційної шкоди. Потрібно пам'ятати, що закон про ШІ буде зазнавати змін в подальшому в процесі розвитку технологій ШІ та появи нових викликів і/або можливостей. Співпраця та міжнародне співробітництво у процесі регулювання ШІ, в тому числі і з спеціалістами з України, буде важливим для забезпечення ефективності, а також гармонізації та адаптації нормативно-правових актів в умовах стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту.

Спільним між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту є те, що в обох випадках ідеться про контроль над критично важливим ресурсом (об'єкт інфраструктури чи дані/алгоритми ШІ), доступ до якого необхідний для конкуренції.

Регулювання ШІ також спрямоване на недопущення зловживань домінуючим становищем та забезпечення рівних умов для гравців ринку. Однак, на відміну від *essential facilities*, регулювання ШІ носить більш превентивний характер, встановлюючи загальні вимоги до розробки та використання систем ШІ.

Принципи регулювання штучного інтелекту згідно з Законом ЄС про штучний інтелект та основні моменти доктрини *essential facilities* мають спільні цілі, але різні підходи (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Основні підходи та спільні риси при регулюванні ШІ в ЄС та доктрини *essential facilities*

Регулювання штучного інтелекту в ЄС	
Основні підходи	Сутність

Регулювання штучного інтелекту в ЄС	
Принципи безпеки та відповідальності	Закон ЄС передбачає, що системи ШІ повинні бути безпечними, прозорими та підзвітними. Вони повинні відповідати етичним стандартам і забезпечувати захист прав людини.
Класифікація ризиків	Штучний інтелект класифікується за рівнем ризику (від мінімального до неприпустимого), що визначає вимоги до регулювання.
Доступ до даних	Закон передбачає, що доступ до даних, необхідних для навчання систем ШІ, має бути забезпечений, що може бути схожим на принципи доступу в доктрині essential facilities
Доктрина essential facilities	
Обов'язок надання доступу	Компанії, які контролюють критично важливі ресурси, повинні надавати доступ конкурентам на недискримінаційних умовах, якщо дублювання ресурсу неможливе.
Запобігання монополізації	Доктрина спрямована на забезпечення конкуренції, заважаючи монополістам зловживати своїм становищем.
Порівняння	
Спільні цілі	Обидва підходи спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та запобігання зловживанням у ринкових відносинах.
Регуляторний підхід	Закон ЄС про ШІ фокусується на безпеці та етиці технологій, тоді як доктрина essential facilities акцентує увагу на доступі до ресурсів.

Таким чином, обидві концепції мають спільну мету забезпечення конкурентоспроможності, але реалізуються через різні механізми.

Якщо поглянути на регулювання ШІ в Україні, то на даний момент відсутні спеціальні законодавчі акти, які комплексно регламентують використання штучного інтелекту. Проте деякі аспекти застосування ШІ опосередковано регулюються окремими нормативно-правовими актами:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Цей документ визначає основні принципи, напрями та етапи розвитку штучного інтелекту в Україні, проте не містить конкретних норм регулювання¹.

¹ Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>

2. Закон України «Про електронні комунікації» від 16 грудня 2020 р. № 1089-IX. Цей закон регулює відносини у сфері електронних комунікацій, включаючи використання радіочастотного ресурсу України, і може застосовуватися до окремих аспектів функціонування систем ШІ¹.

3. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. Даний закон встановлює вимоги до обробки персональних даних, у тому числі при використанні ШІ, зокрема необхідність отримання згоди суб'єкта персональних даних².

Наразі в Україні відсутня чітка нормативно-правова база, яка б регулювала використання штучного інтелекту. Необхідним є прийняття спеціального законодавства, що визначатиме основи розробки, використання та застосування систем ШІ, встановлюватиме вимоги до їх безпеки та прозорості, а також механізми контролю та відповідальності.

Першими кроками в цьому питанні можна вважати презентовану в Україні Білу книгу регулювання штучного інтелекту, що була представлена на розгляд громадськості 26 червня 2024 року³. Причому прийняття будь-якого регулювання в таких критично важливих сферах як штучний інтелект та критичні ресурси має забезпечуватися з позиції власної суб'єктності, а не лише за рахунок простого копіювання запозиченого досвіду.

IV. ВИСНОВКИ

Дослідження спільних рис між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту виявило важливість адаптації існуючих регуляторних механізмів до нових викликів, які постають в умовах цифрової економіки. З розвитком технологій ШІ, які стають критичними ресурсами для бізнесу, виникає необхідність забезпечення спра-

¹ Про електронні комунікації: Закон України від 01.07.2024 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

² Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

³ Міністерство цифрової трансформації України (2024). Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu>

ведливого доступу до цих ресурсів, щоб уникнути монополізації ринку та підтримати конкурентоспроможність.

Аналіз показав, що доктрина *essential facilities*, яка передбачає зобов'язання власників критичних ресурсів надавати доступ до них на недискримінаційних умовах, може бути ефективно інтегрована в регулювання ШІ. Ця концепція вже довела свою доцільність у традиційних секторах економіки, таких як енергетика та телекомунікації, та її застосування в контексті цифрових технологій може стати важливим інструментом для запобігання зловживанням домінуючим становищем.

Важливим аспектом є також вивчення європейського досвіду у регулюванні ШІ. Європейський Союз активно розробляє нормативну базу, що враховує специфіку технологій, їх вплив на суспільство та економіку. Принципи справедливості, недискримінації та рівності, закладені в політиці ЄС, можуть слугувати основою для формування української регуляторної політики, що відповідає європейським стандартам.

В Україні, з огляду на прагнення до євроінтеграції, важливо не лише адаптувати законодавство, але й створити інституційні механізми, які забезпечать ефективний контроль за ринком ШІ. Це включає в себе підвищення інституційної спроможності регуляторів, розробку чітких критеріїв для визначення критичних ресурсів та механізмів їх захисту, а також впровадження прозорих процедур для надання доступу до цих ресурсів.

Крім того, необхідно врахувати динамічний характер технологій та ринків. Регуляторні механізми повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб реагувати на швидкі зміни в технологічному середовищі. Це може включати в себе використання новітніх методів моніторингу та аналізу ринку, а також залучення експертів з різних галузей для оцінки впливу нових технологій на конкуренцію.

У підсумку, стаття підкреслює, що інтеграція концепції *essential facilities* у регулювання штучного інтелекту може стати важливим кроком у забезпеченні справедливого доступу до критичних ресурсів та запобіганні монополізації ринків. Це не лише сприятиме розвитку конкурентного середовища в Україні, але й відповідатиме європейським стандартам, що є ключовим для інтеграції країни в європейський економічний простір.

Таким чином, подальші дослідження в цій сфері повинні зосередитися на розробці конкретних рекомендацій для регуляторів, а також на вивченні впливу нових технологій на ринок та конкуренцію, що дозволить Україні ефективно адаптуватися до викликів сучасності та забезпечити сталий розвиток економіки в умовах цифровізації.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бакалінська О. (2021). Правове забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції. *Право України*. № 11. С. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/loiu-2021-11-115>
2. Міністерство цифрової трансформації України (2024). Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu>
3. Про електронні комунікації: Закон України від 01.07.2024 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
6. Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.
7. Adetayo A. J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024), Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>
8. Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>
9. Boot E. R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>
10. Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>
11. EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>
12. EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>
13. EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and

- (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
14. European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
15. European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>
16. Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). Competition, contracts and electricity markets: a new perspective. Edward Elgar, London.
17. Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>
18. JUSTIA U.S. Supreme Court (1912). United States v. Terminal Railroad Ass'n, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>
19. Marty F., Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>
20. Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. *Google*. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>
21. Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2–2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>
22. Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>
23. Seelen C. M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>
24. Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>

REFERENCES

25. Adetayo A. J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024). Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>
26. Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>
27. Bakalinska O. (2021). Pravove zabezpechennya zakhystu vid nedobrosovisnoyi konkurentsiiy [Legal protection against unfair competition]. *Ukrainian Law*. No. 11. pp. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-11-115> [in Ukrainian]
28. Boot E. R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>
29. Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>
30. EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court

- between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>
31. EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>
 32. EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
 33. European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
 34. European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>
 35. Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). Competition, contracts and electricity markets: a new perspective. Edward Elgar, London.
 36. Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>
 37. JUSTIA U.S. Supreme Court (1912). United States v. Terminal Railroad Ass'n, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>
 38. Marty F, Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>
 39. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2024). Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine: Presenting the White Paper. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu> [in Ukrainian]
 40. On electronic communications: Law of Ukraine dated July 1, 2024. No. 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> [in Ukrainian]
 41. On protection of personal data: Law of Ukraine dated July 01, 2010. No. 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian]
 42. On the approval of the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020. No. 1556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> [in Ukrainian]
 43. Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. Google. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>
 44. Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2–2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>
 45. Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>

46. Sadyuk A. (2016). Mozhlyvosti zastosuvannya doktryny essential facilities pry zlovzhyvanni monopol'nym stanovyshchem monopolistom [Possibilities of applying the doctrine of essential facilities when a monopolist abuses a monopoly position]. *Collection of scientific works of the State University of Infrastructure and Technologies. Series «Economics and Management»*. No. 38. pp. 225–235. [in Ukrainian]
47. Seelen C. M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>
48. Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>